

Вдович С. М. Формування професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 44 / редкол. – Київ – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 203-207.

УДК 377.3

С. М. Вдович, м. Львів, Україна,
S. M. Vdovych, Lviv, Ukraine,
e-mail: pppo2003@ukr.net

Формування професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах

Ефективність формування професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ значною мірою залежить від розуміння педагогічними працівниками (викладачами, майстрами виробничого навчання) сутності ключових понять цієї актуальної проблеми.

Проблеми формування професійних якостей майбутніх фахівців досліджують І. Болотнікова, А. Борисюк, Г. Васянович, С. Вдович, Ж. Вірна, Д. Дроздов, В. Жигірь, І. Жорова, О. Заставнюк, Л. Лебедик, І. Мачуліна, В. Онищенко, Г. Першко, Л. Петренко, Л. Руденко, О. Силкін та ін.

Мета дослідження – з'ясувати стан формування професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ.

У 2015 р. нами було проведено опитування, в якому взяли участь викладачі спецдисциплін і майстри виробничого навчання ПТНЗ Львівської та Івано-Франківської областей. Професійні якості педагогічні працівники ПТНЗ розуміють як: найважливіший чинник професійної придатності фахівця; якості, необхідні для оволодіння і здійснення фахівцем певного виду професійної діяльності; соціально зумовлені та соціально значущі якості, яких вимагає сучасність від фахівця тієї чи іншої професії; компетентність у володінні професією; рівень кваліфікації працівника, його здібності; загальна характеристика фахівця,

яка включає соціально-особистісні, морально-етичні, ділові якості; здібності, вміння, навички у певній сфері професійної діяльності; сукупність знань і навичок, які сприяють досконалому виконанню конкретної роботи; ряд вимог до особистості, які характеризують інтелектуальну й емоційно-вольову сторону особистості та суттєво впливають на професійну діяльність; певні універсальні якості людини і професіонала, які допомагають бути ефективнішим працівником, ніж інші, незалежно від конкретної сфери діяльності; те, що виділяє професіонала серед представників своєї ж сфери; здатність виконувати роботу якісно і надійно тощо. Викладачі та майстри ПТНЗ наголошують на необхідності формування, в першу чергу, особистості, а потім – працівника високого рівня кваліфікації. Позитивним є те, що педагогічні працівники ПТНЗ, визначаючи сутність поняття «професійні якості», оперують такою категорією, як успішність в оволодінні та здійсненні фахівцем певних видів професійної діяльності.

Опитувані викладачі та майстри виробничого навчання готують фахівців професій різних типів: «людина – людина» (кравець, закрійник, перукар, перукар-модельєр, кухар, кухар-кондитер, кухар-офіціант, офіціант), «людина – художній образ» (перукар, перукар-модельєр, кухар, кухар-кондитер, фахівець із декоративно-прикладного мистецтва, виробник художніх виробів із металу, коваль), «людина – техніка» (електрогазозварник, верстатник широкого профілю, водій, автослюсар, будівельник, штукатур, лицювальник-плиточник, столяр, столяр-верстатник), «людина – знакові системи» (обліковець, реєстратор бухгалтерських даних, секретар-друкарка, оператор комп'ютерного набору), «людина – природа» (працівник с.-г. виробництва, тракторист-машиніст).

Серед необхідних якостей, потрібних майбутнім кравцям і закрійникам, педагогічні працівники ПТНЗ назвали: розвинутий окомір, добра координованість рухів рук, розвинута рухова пам'ять, добра концентрація уваги, творчодіяльне мислення, точність, практичні навички і виконання прийомів і робіт, готовність до виконання складних виробничих завдань, обслуговування високотехнологічного обладнання. Формування перелічених вище якостей сприятиме професійному становленню майбутніх кваліфікованих кравців і закрійників.

Крім них, вказані також якості, важливі для будь-якого фахівця: акуратність, відповідальність, наполегливість, цілеспрямованість, рівень культури, принципів, професійна компетентність. У професійній підготовці майбутніх секретарок-друкарок та операторів комп'ютерного набору, на думку педагогічних працівників, слід формувати такі якості: добра координованість рухів пальців, використання сліпого методу друку, концентрація уваги, логічне мислення. Професійно важливими якостями перукарів-модельєрів є: якість обслуговування, естетичність, ввічливість, терплячість, позитивне ставлення до клієнтів і своїх обов'язків, самоконтроль, дисциплінованість, охайність, здатність до компромісів, здатність технологічно правильно виконувати роботи відповідно до технічних вимог, прагнення постійно підвищувати якість своєї праці. Педагогічні працівники, які готують майбутніх кухарів, кондитерів і офіціантів, серед потрібних їм професійних якостей відзначили такі: акуратність, уважність, витривалість, терплячість, зосередженість, смакове відчуття, творча фантазія, професійне знання зі спецпредметів, вміння виконувати роботу з приготування страв, творчість, здатність до професійної самореалізації, хороші теоретичні знання і практичні навички, вміння орієнтуватися у виробничих ситуаціях, дотримання техніки безпеки, правил санітарії й особистої гігієни, ґрунтовне знання технології приготування їжі, організації обслуговування в ресторанах, компетентність, професіоналізм, вміння, діяльність, розуміння, уміння, мислення, майстерність. Електрогазозварювальникам, на думку їхніх педагогів, важливо прищепити такі якості, як акуратність, вміння розрахувати кількість матеріалу, фізична витривалість, компетентність, фаховість, системність. Для майбутніх квалів важливі акуратність, художній смак, фантазія та художні здібності. У підготовці верстатників широкого профілю, як свідчать результати опитування, особливу увагу слід приділяти працьовитості, знанням, охайності, відповідальності, емоційній стійкості, компетентності. Серед необхідних якостей, потрібних майбутнім обліковцям, педагогічні працівники ПТНЗ назвали такі: знання математики, володіння комп'ютером, зокрема бухгалтерськими програмами, рахунково-аналітичні здібності, хороша оперативна пам'ять, логічне й економі-

чне мислення, добре здоров'я, відповідальність, уважність, працьовитість, посидючість, прагнення до самовдосконалення і саморозвитку. Майбутнім фахівцям із декоративно-прикладного мистецтва та виробникам художніх виробів із металу, за результатами опитування, необхідні такі якості: креативне творче мислення, творча уява, вміння та навички з різних технік виконання, естетичний смак, здібності до малювання, логіка. У професійній підготовці майбутніх трактористів-машиністів педагогам слід приділяти увагу формуванню таких якостей: знання правил дорожнього руху, техніки безпеки, стан здоров'я, самоконтроль, самостійність, відповідальність, фізична сила та витривалість, достатня гострота слуху, інтерес до техніки, наполегливість, досконале володіння будовою тракторного засобу та практичними навичками водіння автомобіля, знання техніки, готовність виконувати будь-яку роботу з ремонту і технічного обслуговування тракторів і сільськогосподарської техніки, високий рівень інтелектуального розвитку, готовність до виконання найрізноманітніших обов'язків. Будівельникам, штукатурам і облицювальникам-плиточникам, як свідчать результати опитування, у професійній підготовці педагоги повинні прищепити вміння розраховувати потрібну кількість матеріалу, толерантність, здатність до адаптації в соціумі, акуратність, фізичну витривалість, розвинутий окомір. Для автослюсарів та слюсарів-верстатників важливою є сформованість таких якостей: уміння читати схеми, навички роботи в команді, фізична сила, знання своєї професії, якість виконання роботи, впертість, терпеливість. Серед необхідних якостей, потрібних майбутнім столярам, педагогічні працівники ПТНЗ назвали: знання властивостей сировини і матеріалів, вміння виконувати всі операції технологічного процесу.

Отже, як бачимо, серед необхідних якостей, потрібних майбутнім кваліфікованим робітникам, педагогічні працівники ПТНЗ назвали якості, які сприятимуть їх професійному становленню, а також якості, важливі для будь-якого фахівця (акуратність, відповідальність, дисциплінованість, знання своєї професії, зосередженість, здатність до адаптації в соціумі, здатність до професійної самореалізації, майстерність, наполегливість, принциповість, прагнення до са-

мовдосконалення і саморозвитку, прагнення постійно підвищувати якість своєї праці, працелюбність, принциповість, професійна компетентність, професіоналізм, рівень культури, толерантність, уважність, хороші теоретичні знання і практичні навички, цілеспрямованість, якість виконання роботи).

Серед професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників, які найчастіше називали педагогічні працівники ПТНЗ, переважають (тут і далі вказано кількість повторів тієї чи іншої відповіді в анкетах респондентів): відповідальність – 9, знання – 8, акуратність – 6, компетентність – 5, творчість – 5, професіоналізм – 4, терпеливість – 4, фізична витривалість – 4.

На питання «Які особистісні якості є професійно значущими для фахівців спеціальності, з якої готують у Вашому закладі?» ми отримали такі відповіді: акуратність у роботі – 14; уважність – 7; відповідальність – 6; любов до обраної професії – 6; працелюбність – 6; цілеспрямованість – 5; швидка реакція – 5; здатність сприймати великий обсяг інформації про характер і режим руху – 4; естетичний смак – 4; просторова уява – 4; впевненість – 3; готовність – 3; досконале оволодіння прийомами і навичками виконання робіт – 3; логічне мислення – 3; прагнення до навчання, саморозвитку і вдосконалення впродовж життя – 3; розвинена координація – 3; розумові здібності – 3; добре здоров'я – 3; терпіння – 3; точність у роботі – 3; фізична витривалість – 3; вихованість – 2; доброзичливість – 2; добросовісність – 2; доброта – 2; знання теоретичних предметів – 2; креативність – 2; культура спілкування – 2; наполегливість – 2; порядність – 2; розвинене почуття гумору – 2; творча фантазія – 2; а також абстрактне мислення; аналітичні здібності; бережливе ставлення до навколишнього середовища, техніки; вдячність; вміння берегти і цінувати свій час, із любов'ю ставитися до своєї професії; вміння вчасно зорієнтуватися в нестандартних ситуаціях; вміння передбачати і переконувати; вміння підібрати зачіску чи стрижку з урахуванням індивідуальних особливостей клієнта; вміння спілкуватися з клієнтом; вміння сприймати критику; воля; вправність у виконанні робіт; гострота слуху та зору; грамотність; динамічні риси особистості; добра просторова уява; досконале оволодіння теоретичним матеріалом; здатність до самонавчання; здат-

ність швидко приймати рішення; зосередження; комунікабельність; економічне мислення; любов до техніки; мобільність; наочно-образна пам'ять; окремі психічні та психомоторні (виражені рівнем розвитку), обумовлені й соціально значущі якості, яких вимагає сучасність від фахівця тієї чи іншої професії; посидючість; принциповість; професійна компетентність; професійна спрямованість; ретельність; розвинений зір із правильним кольоросприйманням; сила; старанність; творчість; толерантність; вміння сприймати критику; вміння фантазувати; урівноваженість; хороший зір; хороший окомір; чесність.

Із відповідей педагогічних працівників бачимо, що не всі вони розрізняють професійні й особистісні якості, причому окремі з названих якостей респонденти віднесли і до професійних, і до особистісних (акуратність, відповідальність, готовність, естетичний смак, логічне мислення, охайність, посидючість, прагнення до самовдосконалення і саморозвитку, працьовитість, принциповість, просторова уява, професійна компетентність, стан здоров'я, творча фантазія, творчість, терпеливість).

У професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників професій типів «людина – людина» та «людина – художній образ» важливим є формування їх естетичних якостей. Серед естетичних якостей педагогічні працівники ПТНЗ назвали такі: відчуття стилю – 8, відчуття кольору – 6, відчуття смаку – 6, відчуття та розуміння прекрасного в природі, житті, спілкуванні, праці, професійній діяльності – 6, творчі здібності – 5, відчуття гармонії – 4, естетичне ставлення до людей – 2, до себе – 2, до справи – 2, здатність переживати естетичні почуття – 2, художній смак – 2, а також естетична мета, естетичні ідеї, естетичні інтереси, естетичні міркування, здатність виділяти в мистецтві та житті естетичні якості, образи. Серед естетичних якостей опинилися також суто професійні знання, вміння, навички та якості, які, очевидно, пов'язані з естетичною діяльністю у тій чи іншій професії майбутніх кваліфікованих робітників, а саме: знання дизайну – 3, вміння компоувати інтер'єр – 3, вміння слідкувати за тенденціями – 2, вміння підібрати форму і стиль зачіски відповідно до особливостей клієнта, вміння поєднувати кольори, вміння поєднувати форми, вміння

правильно і красиво оформити роботу; гармонія у виборі моделей, тканин відповідно до замовлення і конкретної фігури, позитивне ставлення до клієнта, точна координація рухів, уміння добирати і правильно моделювати одяг, максимально підкреслюючи «родзинки» статури й ретельно приховуючи її недоліки. Окрім цього, серед естетичних якостей були названі також такі особистісні та професійні якості: охайність – 8, ввічливість – 3, культура мислення – 3, моральні якості – 3, практичні якості – 3, психічні якості – 3, комунікабельність – 2, культура праці – 2, почуття патріотизму – 2, а також вихованість, вміння порівнювати, здатність до компромісів, культура мовлення, культура почуттів, культура сприйняття, повага, розвинена фантазія, самоконтроль, скромність поведінки, ставлення учнів до оформлення роботи на персональному комп'ютері, терплячість, фантазія, шанобливість. Формування зазначених особистісних і професійних якостей педагогічні працівники ПТНЗ вважають необхідним для естетичної діяльності майбутніх кваліфікованих робітників.

Розглянемо, як співвідносяться перелічені педагогами ПТНЗ естетичні якості з тими чи іншими професіями. Так, для майбутніх кравців актуальними є почуття прекрасного, естетичні мета, ідеї, інтереси, відчуття смаку, стилю, естетичне ставлення до людей, до себе, до справи, художній смак, творчість, гармонія у виборі моделей, тканин відповідно до замовлення і конкретної фігури, уміння добирати і правильно моделювати одяг, максимально підкреслюючи «родзинки» статури й ретельно приховуючи її недоліки, вміння порівнювати, правильне розуміння прекрасного у житті та професійній діяльності, культура праці, почуттів і сприйняття, культура мовлення, розвинена фантазія, почуття патріотизму. У майбутніх перукарів слід сформувати естетичний смак, відчуття стилю, кольору, вміння підібрати форму і стиль зачіски відповідно до особливостей клієнта, точну координацію рухів, акуратність, ввічливість, шанобливість, терплячість, здатність до компромісів, позитивне ставлення до клієнта, самоконтроль і охайність. Для майбутніх кухарів та офіціантів важливими є естетичний смак, відчуття гармонії, творчі здібності, художній смак, правильне сприйняття прекрасного у природі, праці, спілкуванні, уміння поєднувати фор-

ми, кольори, комунікабельність, акуратність, моральні, психологічні, практичні якості. У професійній діяльності ковалів потрібні відчуття гармонії, вміння відчувати кольорову гаму. Із естетичних якостей секретаря-друкарки педагога виділили розуміння прекрасного в житті та професійній діяльності, ставлення учнів до оформлення роботи на персональному комп'ютері. Відчуття смаку, естетичні міркування, гармонія природи в мистецтві, вміння правильно і красиво оформити роботу – професійно важливі естетичні якості майбутніх фахівців із декоративно-прикладного мистецтва та виробників художніх виробів із металу.

У професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників, формуванні їхніх професійних якостей педагогічні працівники ПТНЗ стикаються з рядом проблем, серед яких чільні місця посідають: застаріла матеріальна база, відсутність новітнього обладнання в лабораторіях і майстернях – 15; низький рівень підготовки учнів зі школи – 14; нестача комп'ютерної техніки, комп'ютерних програм, мультимедійних засобів, дуже мала можливість опрацювання тем уроків із використанням комп'ютерів – 7; брак літератури зі спецпредметів, нових посібників і підручників із професій – 6; недостатнє забезпечення і дороговизна матеріалів, сировини для відпрацювання професійних навичок – 5; відсутність співпраці з різними підприємствами, роботодавцями, практики на підприємствах – 5; брак державних коштів і державної підтримки для опанування професією – 4. Серед інших проблем – відсутність чи незначна кількість замовлень продукції, недостатня кількість годин на виробниче навчання, проблеми у теоретичному циклі, виробничому навчанні, втрата престижності професії. Актуальними є постійне впровадження новітньої техніки, освоєння передових технологій, розвиток освітньо-професійних компетентностей учнів на засадах новітніх педагогічних технологій, зацікавлення учнів професією, формування в них бажання вдосконалювати себе як майбутнього фахівця, формування прагнення цікавитися новинками в професії.

Професійному становленню учнівської молоді заважають: низька мотивація, неуважність, неграмотність, неакуратність у роботі, відсутність відповідальності за виконану роботу, недисциплінованість, непосидючість, невміння спі-

лкуватися з клієнтами, малорухливість, нерішучість, низька культура поведінки, проблеми в адаптації випускників ПТНЗ на виробництві. Основною проблемою у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників є матеріальна, адже понад 80% обладнання і навчальної техніки ПТНЗ морально і фізично застаріли або повністю вийшли з ладу. Підприємства неохоче або й взагалі не беруть учнів на виробничу практику, не хочуть оплачувати працю підлітків-практикантів [1, с. 240].

Педагогічні працівники ПТНЗ пропонують удосконалювати процес формування професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників шляхом модернізації матеріально-технічної бази, забезпечення навчальних закладів новітньою технікою, Інтернетом, впровадження інноваційних технологій – 17; покращення організації та якості проведення занять із теоретичного і виробничого навчання, зокрема забезпечення чіткого співвідношення тем із професійно-теоретичної підготовки та виробничого навчання, оновлення змісту виробничого навчання і теоретичного навчання, впровадження сучасних форм і методів виробничого і теоретичного навчання – 9, забезпечення належного фінансування професійно-технічної освіти державою – 7; збільшення кількості годин теоретичного і виробничого навчання з професії – 6; удосконалення законодавства щодо ПТНЗ – 4; забезпечення проходження виробничої практики в умовах, максимально наближених до умов сучасного виробництва з використанням новітнього обладнання – 2 та з цією метою залучення роботодавців та підприємців до співпраці з навчальними закладами, удосконалення співпраці з підприємствами, які мають можливість брати учнів для проходження виробничої практики – 4, використання індивідуального підходу до кожного учня з метою покращення професійного навчання – 2; підвищення рівня оплати праці педагогічних працівників ПТНЗ – 2; налагодження взаєморозуміння між учасниками навчально-виховного процесу – 2; спрощення вимог навчального плану із загальноосвітніх предметів – 2; поглиблення знань із психології та етики спілкування з працівниками й учнями; а також пропонують підвищувати рівень кваліфікації педагогічних працівників, які навчають майбутніх кваліфікованих робітників,

проводити майстер-класи, конкурси, використовувати активні методи навчання, удосконалювати взаємини між керівником і підлеглими працівниками, у виробничому колективі, формувати готовність прийти на допомогу, підвищувати престижність професій шляхом забезпечення робочих місць на підприємствах.

Отже, формування професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ є важливою проблемою, яку добре усвідомлюють викладачі та майстри виробничого навчання. У професійній підготовці проводяться заходи, які сприяють ефективному формуванню професійних якостей: конкурси; методичні тижні та декади з професій; майстер-класи; гурткова робота; олімпіади; виставки; зустрічі з професіоналами; фестивалі та ярмарки; семінари; покази моделей; виховні заходи.

Література:

1. Камінецький Я. Г. Професійно-технічна освіта: виклики сьогодення і потреби системних змін // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2007. – № 6. – С. 237-241.

У статті представлено результати опитування викладачів спеціальних дисциплін і майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів Львівської та Івано-Франківської областей, які дозволили з'ясувати стан формування професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах, а саме: розуміння педагогічними працівниками професійно-технічних навчальних закладів поняття «професійні якості»; формування професійних та особистісних якостей майбутніх кваліфікованих робітників та проведення відповідних заходів у професійно-технічних навчальних закладах; формування естетичних якостей майбутніх кваліфікованих робітників та проведення заходів, які сприяють їхньому естетичному розвитку; а також проблеми, які виникають у процесі формування професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників; та шляхи його вдосконалення. Автор статті робить висновок, що формування професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах є важливою проблемою, яку добре усвідомлюють викладачі та майстри виробничого на-

вчання та пропонують удосконалювати процес формування професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників шляхом модернізації матеріально-технічної бази, впровадження інноваційних освітніх технологій, оновлення змісту виробничого навчання і теоретичного навчання, забезпечення належного фінансування професійно-технічної освіти державою, удосконалення законодавства щодо ПТНЗ, забезпечення проходження виробничої практики в умовах, максимально наближених до умов сучасного виробництва з використанням новітнього обладнання, залучення до професійної підготовки майбутніх фахівців роботодавців тощо.

Ключові слова: формування професійних якостей, професійно значущі якості, особистісні якості, естетичні якості, професійна підготовка, кваліфікований робітник, професійно-технічний навчальний заклад.

S. Vdovych

Future Skilled Workers' Professional Qualities Formation at Vocational Schools

The paper presents the results of the survey of special subject teachers and masters of industrial training of vocational schools in Lviv and Ivano-Frankivsk regions that are allowed to find out the state of future skilled workers' professional qualities formation at vocational schools, namely: understanding of the «professional qualities» concept by the teaching staff of vocational schools; formation of professional and personal qualities of future skilled workers and related activities at vocational schools; formation of aesthetic qualities of future skilled workers and activities that contribute to their aesthetic development; as well as problems arising in the process of future skilled workers' professional qualities formation and ways to improve it. The author concludes that the formation of future skilled workers' professional qualities at vocational schools is an important issue, which is well aware of teachers and industrial training masters and they offer to improve the formation of future skilled workers' professional qualities through the material and technical base modernization, innovative education technologies implementation, the renewal of the content of industrial and theoretical training, adequate state funding of vocational education, the improvement of legislation on VET, providing practical training in condi-

tions as close as possible to the conditions of modern production using advanced equipment, involving employers to future specialists' training, etc.

Key words: professional qualities formation, professionally significant qualities, personal qualities, aesthetic qualities, training, skilled worker, vocational school.